

«introducció» dels quals promet de dar «tot lo que surti, de *gresca*, / melancòlic res hi haurà: / serà una obra picaresca!» (c. 1864, p. 3) (el *DBal.* defineix *de gresca* «a lo bufón»).

I és amb sentits semblants a aquests moderns que el català va contagiar el mot a la llengua veïna, ja en el període clàssic d'aquesta, començant per un cèlebre desertor nostre, valencià, Rey d'Artieda, a. 1605 (prioritat reveladora): «angosto de collar, largó de busto, / te vi, la vez que estávamos en *gresca*, / y un zapato calzártelo muy justo» (*Artemidoro*, 84v.); després Oudin (1607, «trouble, querelle, noyse, picque»), Suárez de Figueroa (1615), Quiñones de Benavente² etc.; i el *DAut.* recull així mateix l'acc. «ruido, confusión, alboroto», amb un ex. de Manuel de León (c. 1690).

Una mica antiquat en l'ús comú espanyol, continua avui *gresca* molt viu a Amèrica, i en la seva acc. de 'baralla tumultuosa': així almenys a l'Argentina³ i Colòmbia: «Si no hubiera sido por yo, quién sabe qué nos hubiera acontecido en la *gresca* de anoche», Eustasio Rivera (*La Vorágine*, p. 60); «Mi madrina --- y mi protectora; niño pequeño, acompañándola en las calles, me contaba las *grescas* con una perra tía mía, que me malquería», Domingo F. Sarmiento (*Obras* XLIX, p. 327, de la selecció de 1938). A través de Castella la força expansiva del nostre mot el va dur fins a Portugal, almenys en els dialectes: «*grêsc*a barulho sério entre indivíduos, em que eles se peguem, em que haja pancada», a Tras-os-Montes (*RLus.* v, 92).

Naturalment és la forma medieval *gresca* la variant orientadora etimològicament. Aquesta és simplement l'adjectiu ètnic *gre(z)esc*, *-esca*, que significa 'grec'; i es troba, sigui en la forma amb descabdellament fonètic complet, *grehesc* sigui en l'arcaïtzant *grezesc*: «Altoloc (*Hagios-Theologos* = Sant Joan, Efès) --- se diu *Theòlago* en *grezesc*», Muntaner (§ 207); aplicat al foc grec, la gran arma marina medieval, presenta l'adjectiu també tret en *gresc*: «que algú no gos desparar bombardes, grosses o xiques, ne fer focs *grescs* dins ciutat», a. 1414 (CaCandi, *Ci. de Bna.*, 747), «ab foc *gresc* e ab aygües bullents, forçaven los enemics de tornar atrás», S. xv (*EUC* XVI, 220) (de la forma refeta com a *greguesc* ja he donat testimonis a *GREC*, i més en *AlcM*).

També, doncs, aquest joc d'atzar va ser anomenat JOCA GRAECISCA (on JOCA, segurament, és plural neutre) > *gresca* > *gresca*. En castellà antic també tenim l'adjectiu ètnic en la forma *gresco*, *-a*, en el *Libro de Alexandre* del S. XIII: «obra era *gresca*» (814b), i per cert així figura en el ms. del poema en llenguatge més autèntic, el ms. O, que és el lleonès (l'aragonès, P, ho canvia en la forma corrent castellana, *grecisco*), comprovant la realitat d'un manlleu antic i en escala castellana total (no merament aragonesa).

Car l'admissió d'un manlleu del català en castellà és inevitable, essent així que la fonètica castellana no permetria l'evolució de GRAECISCUS en *gresco*, *-a*: manlleu sigui des del català (on cau entre vocals la c¹), sigui des del francès (on *griesche*, masculí *grieis*, no és continuació fonètica de GRAECISCUS, sinó derivat de

griu, *grie*, GRAECUS, *-A*, amb afegiment romànic del sufix provinent de *-ISCUS*). El dubte, però, a penes és possible, car la forma castellana és molt diferent del fr. *griesche*, i coincideix amb el català: d'aquest, doncs, s'hagué de pendre el mot; i és natural, com sigui que érem nosaltres el poble mediterrani, amb interessos comercials, i més tard polítics i militars, en terres gregues.

Ara bé la identitat del nom de la *gresca* 'joc' amb l'adjectiu ètnic la tenim confirmada pel fr. ant. *griesche* 'joc d'atzar', per exemple en les famoses poesies de Rutebeuf, *La Griesche d'Yver* i *La Griesche d'Esté* (per a les quals veg. Julia Bastin, *Rom.* LXVI, 405), que coincideix així igualment amb el fr. ant. *grieis* (*grois*), fem. *griesche* 'grec, grega'.

Assenyalada sumàriament per Montoliu (*BDC* I, 43), aquesta etimologia ja fou documentada en part per Tiscornia (*I. c.*) i acceptada per Wartburg (*FEW* IV, 213a), i si hi va fer Jud algunes reserves era només a causa de la forma fonètica, i de formes del cast. ant. com *griesco* 'combat, baralla' (*Rom.* XLIV, 290), formes existents en efecte i que s'estenen fins al gall. antic *gresgar* 'barallar-se' en les *Cantigas* d'Alfons X (259.12, «streiten, zanken», Mettmann, *RFGn.*, 1962, 48). Però ja en el *DCEC*, aplegant totes aquestes formes (II, 779a11-36 i n. 2), vaig demostrar que eren manlevades totes, del català o del francès (en part amb encreuament del tipus *griesco* amb el cast. genul *griego*, d'on la g de *gresgar* etc.).

Spitzer va acceptar-la i s'esforçà per justificar-la millor des del punt de vista semàntic (*Litbl.* XXXV, 205): fr. ant. *griesche* 'joc d'atzar' > 'desgràcia' > comtois *griesse* 'tristes'. Amb ell crec que hem d'arrencar des del concepte que es tenia dels grecs en temps de la República romana, d'on els verbs *graecari* 'anar de tro, de xeffis, d'orgia' («bien faire carous», Estienne) i *pergraecari*: «vivite, *pergraecamini!*», ja en Plaute («in Saus und Braus leben»). La idea de llibertins i viciosos (l'*'amor grec*», Safo, Lèssia, Tais, Cleopatra, Magdalena ---) que llavors es tenia d'aquell poble (tota la gent perduda que veiem a casa de Trimàlcio o en les obres d'Apuleu, començant per l'amo d'allí i seguint per Habròtonon, Gitó, Eumolpos etc., tenen o adopten noms grecs), es va mantenir i empitjorar encara en els temps de l'Imperi i de Bizanci, i fàcilment pogué derivar cap a la de 'tafurs, taïls, calabres' i 'esbatussaires'; reforçada per l'hostilitat amb què més tard acolliren els Croats, i els múltiples paranys i llavors en què procuraren embullar-los. I mantinguda i alimentada encara per fets posteriors.

Montoliu havia pensat en les traïcions i atacs que van parar en l'Imperi Grec contra la Companyia Catalana del S. XIV (record tan calent encara en subjectes com el Duc de Macedònia, la Viuda etc., de JoMartorell), i rebutja la idea per tal com aquesta època és posterior a la de l'alteració de la c palatal entre vocals. No és una bona raó, perquè el gentilici *gresc*, preexistent, pogué pendre llavors, arran d'aqueixos fets, el seu significat present. Només és que la nostra documentació ens prova que ja existia el mot amb aquest